

GÖTEBORGS UNIVERSITET
 Institutionen för svenska språket
 Konstruktionsgrammatiska småstudier 2006

Det är som det är - en studie av några svenska tautologikonstruktioner

Stellan Petersson

1. Inledning

En vetenskapsman från Mars som just lärt sig svenska skulle bli förvånad om han fick höra följande på ytan informationsbefriade uttryck:

- (1) Det är som det är.
- (2) Det får bli som det blir.
- (3) Vi kommer när vi kommer.
- (4) När jag pluggar så pluggar jag.

Det märkliga med uttrycken ovan är att de har formen av tautologier, dvs. uttryck vars logiska form alltid är sann. Ett exempel på en tautologi är *X eller inte X*. Denna sats är alltid sann, vad än X står för. Vi kan till exempel låta X stå för *Det regnar*. Om vi då säger *Det regnar eller det regnar inte* så säger vi något som alltid är sant, var vi än befinner oss i universum.¹

Kanske skulle den marsianske vetenskapsmannen dra slutsatsen att svenskan inte används till att kommunicera med. Men antagligen skulle han vara klipskare än så: språkanvändarna måste mena något med dessa uttryck som inte direkt framgår av de ingående ordens mening och det sätt de är sammansatta på.

¹ Den typ av tautologier som uttrycken i exempel 1-4 ovan har formen av kan vi kalla *logiska tautologier*. Det finns även *redundanstautologier* där onödig, redundant information uttrycks. Ett exempel på en redundanstautologi är *baka bakåt*. Redundanstautologier berörs inte i denna text.

2. Syfte, metod, material

Syftet med denna uppsats är att analysera och diskutera de fyra **tautologikonstruktioner** som exemplifieras ovan (exempel 1-4) inom ramen för teorin Konstruktionsgrammatik (Construction Grammar). I analysen och diskussionen använder jag mig dock inte endast av idéer och begrepp hämtade från Konstruktionsgrammatik. Jag använder mig även en del av traditionell grammatik (närmare bestämt Teleman et. al. 1999) och allmän kognitiv lingvistik (vilket i den här uppsatsen innebär Croft & Cruse 2004).

Mitt material består i denna uppsats endast av min egen språkkänsla, men hur tautologikonstruktioner fungerar i svenska språket är givetvis en empirisk fråga som kräver en genomgång av ett större material för att få ett välgrundat svar. Men alla undersökningar måste börja någonstans. De resonemang jag för fram i denna uppsats är i första hand tänkta att betraktas som hypoteser som skulle kunna testas på ett större material.

3. Tidigare forskning om tautologikonstruktioner

I Levinson 1983 berörs tautologiuuttryck av samma typ som uttrycken i exempel 1-4 ovan (Levinson 1983:125). Levinson menar att den tautologiska formen hos uttrycken tvingar fram en implikatur. I och med att vi har samtalsmaximen **kvantitet** – gör ditt samtalsbidrag så informativt som möjligt!² – måste samtalsdeltagarna tolka in en implikatur i yttranden av tautologiuuttryck. Språkanvändaren måste mena något annat än vad han säger (se Grice 1975 för diskussion av samtalsmaximer och implikatur). Levinson menar vidare att det är universella samtalsprinciper som frambringar implikaturen hos tautologiuuttryck.

I Wierzbicka 1987 diskuteras Levinsons hypotes. Wierzbicka anger två argument mot den. För det första är tautologiuuttryck alldeles för språkspecifika för att kunna härledas från allmänna universella principer (Wierzbicka 1987:96f). För det andra verkar meningen hos uttrycken inte bero på kontexten (vilket är det normala när det gäller implikaturer). Till uttryck av typen *Det är som det är* finns en konventionaliserad mening som hänger ihop med formen. Det verkar inte vara en kontextbunden implikatur. Givetvis kan uttryckets form och mening historiskt

² Med Grices ord: "Make your contribution as informative as is required (for the current purposes of the exchange)" (Grice 1975:45).

sett ha kommit att associeras med varandra genom att implikaturer uppstod vid dessa yttranden, men det är en annan fråga.

Jag instämmer med Wierzbicka och menar vidare att tautologiuttryck lämpligen analyseras som instanser av konstruktioner i konstruktionsgrammatisk mening. Vad som närmare menas med detta framgår i de följande kapitlen.

4. Om Konstruktionsgrammatik

Nedan redogör jag för Konstruktionsgrammatikens teoretiska utgångspunkter. Dessutom presenterar jag ett par argument för denna teori. Det som framställs i detta kapitel är i första hand baserat på den presentation av Konstruktionsgrammatik som ges i Goldberg (1995) och Goldberg (2006).

4.1 Konstruktionen som meningsbärande enhet

Inom Konstruktionsgrammatik antas **konstruktioner** vara teoretiska enheter på samma sätt som man talar om morfem och fonem inom traditionell grammatik. Konstruktionen är en meningsbärande enhet vars mening inte är går att beräkna enbart utifrån kännedom om meningen hos dess delar och hur dessa är sammansatta. Detta axiom sammanfattas av Goldberg på sid. 4 i *Constructions* (Goldberg 1995):

C is a construction iff_{def} C is a form-meaning pair $\langle F_i, S_i \rangle$ such that some aspect of F_i or some aspect of S_i is not strictly predictable from C's component parts or from other previously established constructions (Goldberg 1995:4).

I Goldberg (2006) modifieras detta axiom. Goldberg menar här att även principiellt sett förutsägbara språkliga mönster lagras som konstruktioner om de förekommer med tillräckligt hög frekvens. Denna utvidgning kan ses som resultatet av reduktion; vi vet att det finns en klass A av språkliga mönster som måste definieras som konstruktioner och vi vet att det finns en klass B av språkliga mönster som inte måste definieras som konstruktioner men som kan definieras som konstruktioner. Vi definierar därför både A och B som konstruktioner. På så sätt slipper vi anta att språket är uppbyggt av två olika system (se även Andersson 2005:490 för detta resonemang).

4.2 Några konstruktionsexempel

Ett exempel på en konstruktion som ofta diskuteras är *the Xer, the Yer*. Denna konstruktion finns t.ex. i följande mening: *The more you think about it, the less you understand*. Konstruktionen kommenteras i Fillmore et al. (1988):

This use of the comparative construction is unique; the use of the definite article that we find in this construction is not, so far as we can tell, found generally elsewhere in the language; nor is the two-part structure uniting the two atypical *the*-phrases found in any of the standard syntactic forms in English. (Fillmore et al. 1988:507).

Ett annat konstruktionsexempel är Goldbergs *Caused motion*-konstruktion (Goldberg 1995:3) som har följande struktur: *X causes Y to move Z*. Konstruktionen kan exemplifieras med *Pat sneezed the napkin off the table*. Den förflytningskomponent som finns i meningen hos *sneeze* i detta yttrande ligger inte ordets lexikala betydelse; snarare uppkommer det genom ett samspel mellan verbet och konstruktionen.

Inom andra teoretiska ramverk har det föreslagits att man kan lösa de empiriska problem som ovanstående konstruktionsexempel (och en rad andra) ger genom att postulera fler betydelser av varje verb i det mentala lexikonet. Det finns ett antal argument mot denna idé (jag redogör dock endast för två av dem). För det första är konstruktionsidén mer ekonomisk. Istället för att anta åtta betydelser av *kick* i exemplen nedan, kan vi anta en betydelse av *kick* och åtta konstruktioner. Samma konstruktioner kan sedan användas för andra verb (Goldberg 1995:8).

- (5) Pat kicked the wall.
- (6) Pat kicked Bob black and blue.
- (7) Pat kicked the football into the stadium.
- (8) Pat kicked at the football.
- (9) Pat kicked his foot against the chair.
- (10) Pat kicked Bob the football.
- (11) The horse kicks.
- (12) Pat kicked his way out of the operating room.

För det andra kan antagandet om konstruktioner förklara hur barn så lätt lär sig verbbetydelser. Flertalet forskare har försökt förklara detta genom antagandet att olika syntaktiska kontexter lyfter fram olika betydelsekomponenter hos verbet och att barnet lär sig verbbetydelsen genom att lägga ihop de olika betydelsekomponenterna till en helhet. Dock skulle detta leda till inkorrekt inlärning, menar Goldberg och

anger följande exempel: *The boat floated into the cave*. Meningen implicerar en rörelsekomponent hos verbet *float*. Stämde teorin om att barnet lägger ihop komponenter skulle barnet tro att man inte kan flyta utan att röra sig, vilket är felaktigt. Problemet löses om vi antar att verbet sätts in i en konstruktion. Goldberg fortsätter:

What the child hypothesizes, upon hearing a verb in a particular previously acquired construction, is not that the verb itself has the component of meaning associated with the construction, but rather that the verb falls into one of the verb clusters conventionally associated with the construction (Goldberg 1995:20).

4.3 Konstruktionsgrammatikens syn på språkets struktur

Inom den generativa grammatikens huvudfåra antar man att större språkliga uttryck bildas genom att lexikala enheter kombineras till sätser genom allmänna och universella syntaktiska regler (Platzack 1998:59). Konstruktionsgrammatiken gör inte den distinktionen mellan lexikon och sats. Det vi med traditionell terminologi kallar *ord* antas vara lagrat som konstruktioner precis som de större konstruktionerna. Större språkliga uttryck bildas genom kombination av olika större och mindre konstruktioner. De olika konstruktionerna har vidare egna syntaktiska, semantiska och pragmatiska krav.

Goldberg accepterar dock att distinktionen mellan mindre morfologiska konstruktioner och större syntaktiska konstruktioner är relevant. Det rör sig dock snarast om ett kontinuum av konstruktioner där vissa är mer morfologiska och andra är mer syntaktiska (Goldberg 1995:7).

Genom sin syn på språkets struktur vänder sig Goldberg mot den traditionella synen på språkets kompositionalitet. Kompositionalitetsprincipen så som den traditionellt formulerats innebär bl.a. att meningen hos ett uttryck är ett resultat av meningen hos dess delar och sättet dessa är sammansatta. Inom konstruktionsgrammatiken antas som framgår av konstruktionsexemplen ovan en annan syn på kompositionalitet. Meningen hos ett yttrande är ett resultat av de lexikala enheterna (mindre konstruktioner) och den större konstruktion de ingår i. Man antar alltså kompositionalitetsprincipen i modifierad och försvagad form (se Goldberg 1995:13-16).

4.4 Konstruktionsgrammatikens kognitiva antaganden

Konstruktionsgrammatiken antar att språkförmågan är ett resultat av andra kognitiva förmågor. Man antar alltså inte att syntaxen produceras i ett autonomt system. Här i skiljer sig konstruktionsgrammatiken på ytterligare en punkt från huvudfåran inom generativ grammatik.

[C]ognitive and functional linguistics prefer explanations that rely on semantic and pragmatic facts, since these sorts of facts are independently required for the sake of interpretation in a way that (underlying) syntactic representations or phonetically null features are not. Moreover, in the same spirit of seeking general explanations, cognitive and functional linguists tend to seek out generalizations that apply beyond language whenever these can be justified; a goal is to posit as little that is specific to language as possible. (Goldberg 2006:12).

Mellan raderna i citatet ovan kan vi se en ekonomisk princip: kan vi förklara språkförmågan utifrån andra kognitiva förmågor så bör vi göra det. Stora delar av *Constructions at Work* (Goldberg 2006) går ut på att försöka visa hur språkförmågan är härledbar ur andra förmågor, men detta går jag inte närmare in på här (se Goldberg 2006:45-65).

Antagandet att språket inte utgör ett eget kognitivt system medför att språkets syntax inte är medfödd och universell. De likheter som finns mellan världens olika språk förklarar Goldberg genom att människans konceptuella system är medfött. Människor har vidare generellt likadana kommunikativa behov. Dessutom lever vi i samma värld och har ungefär samma saker att tala om (Goldberg 2006:16).

5. Några semantiska och pragmatiska begrepp

Det semantiska perspektiv som ligger till grund för diskussionen i kapitel 6 är hämtat från Fillmores "Frame semantics" som teorin formuleras i Fillmore 1982 (se Croft & Cruse 2004:15): "by the term 'frame' I have in mind any system of concepts related in such a way that to understand any one of them you have to understand the whole structure in which it fits". Jag skisserar nedan ett par andra allmänna antaganden om semantik som finns inom kognitiv lingvistik (se Croft & Cruse 2004 för utförligare beskrivningar).

Grafematiska och fonetiska tecken står för (mentala) begrepp. Vi förstår ett begrepp, t.ex. BOKSTAV mot bakgrund av andra begrepp,

t.ex. ALFABET.³ I detta exempel är BOKSTAV **profilerat** mot **domänen** ALFABET. ALFABET förstås i sin tur mot bakgrund av domänen SKRIFTSYSTEM, etc. Detta nätverk av begrepp är dock inte oändligt. Det finns centrala begrepp som kommer från erfarenheter djupt rotade i människans erfarenhet. Dessa erfarenhetsbegrepp är t.ex. 'att flytta på någonting' och 'att någonting befinner sig i något annat'. Dessa grundläggande begrepp kallas **basbegrepp**.

Vad gäller pragmatiken utgår jag bl.a. från klassificeringen av talakter som presenteras i Searle 1977 (se Mey 1993). Denna går kortfattat ut på att det finns fem typer av talakter (handlingar som utförs när man säger något). Dessa fem talaktstyper är: **representativer** (påståenden som kan vara sanna eller falska), **direktiver** (uppmaningar), **kommissiver** (löften), **expressiver** (känslouttryck) och **deklarativer** (inrättande av nya tillstånd i världen, t.ex. vigsselförättande, dop eller utfärdande av dom). Centralt är att detta är handlingstyper och inte satstyper. Det är alltså inte en beskrivning av orden som ingår i vissa typer av uttryck och sättet de är kombinerade på utan en beskrivning av de handlingar som utförs med orden. Ordet *lova* behöver t.ex. inte vara med i en kommissiv akt (även om det typiskt är det). Ordet *lova* kan t.ex. vara med i en representativ akt eller i en direktiv akt.

I diskussionen i kapitel 6 beskriver jag konstruktionernas syntax, semantik och pragmatik. Med syntax avser jag de formbegränsningar som finns på konstruktionen. Med semantik menar jag det begrepp och det nätverk av begrepp som konstruktionen aktiverar. På den semantiska nivån berörs inte språkanvändarens intentioner eller vad språkanvändare gör med konstruktionerna; här försöker jag snarare beskriva konstruktionens mening utan hänsyn till kontexter. Med pragmatik menar jag främst dels vad man använder konstruktionerna till (i vilka talakter de används), dels när man använder dem (deras placering i kursen). Här berör jag med andra ord vad språkanvändare använder konstruktionerna till och i vilka kontexter de används.

6. Fyra svenska tautologikonstruktioner

Min användning av markeringarna * och ? i detta kapitel kräver en kort kommentar. Eftersom konstruktionsgrammatiken inte antar syntaxens autonomi blir definitionen av *ogrammatiskt* annorlunda än i den generativa grammatikens huvudfåra. *Ogrammatiskt* innebär att ett

³ Begrepp skrivs med versaler.

uttryck helt enkelt är felaktigt (det betyder alltså inte samma sak som *syntaktiskt inkorrekt*). Detta markeras nedan med stjärna (*). Om jag är tveksam inför ett visst uttrycks bruklighet markeras detta med frågetecken (?). Som jag förstår det är detta i enlighet med notationen som finns i Goldberg 1995.

Jag presenterar nedan fyra olika svenska tautologikonstruktioner. Det finns säkert fler, så jag gör inga anspråk på en uttömmande beskrivning av alla svenska tautologikonstruktioner. Konstruktionerna exemplifieras med en mening vardera (detta är alltså instanser av konstruktionerna):

- 13) Det är som det är (*Konstruktion A*)
- 14) Det får bli som det blir (*Konstruktion B*)
- 15) Vi kommer när vi kommer (*Konstruktion C*)
- 16) När jag pluggar (så) pluggar jag. (*Konstruktion D*)

6.1 Konstruktion A

6.1.1 Syntax hos Konstruktion A

Konstruktion A (t.ex. *Det är som det är*) har följande syntax:

$[NP_i + \text{definit } V_{+ \text{finit}} + \text{kopula } [\text{som } NP_{i+} \text{pronomen} + \text{definit } V_{+ \text{finit}} + \text{kopula}]]$

Det första ledet måste vara en nominalfras. Nominalfrasen måste vidare vara definit. Detta gäller både för substantiv och pronomen (och givetvis egennamn):

- 17) *Alla är som alla är.
- 18) *Många är som många är.
- 19) *Liv är som det är.

Om nominalfrasen utgörs av ett definit pronomen, måste detta dessutom vara ett personligt pronomen (se SAG 2:36 för kategorisering av pronomen)⁴. Verbet måste vara ett finit kopulaverb. Med andra ord måste verbet vara antingen *är*, *var* eller *blir*. Konstruktionen kräver *som* som subjunktion:

⁴ Detta gäller även de övriga konstruktionerna. Tyvärr blir formaliseringen rörig med den informationen, varför jag valt att beskriva det i löpande text istället. Jag påpekar det dock inte i fortsättningen.

20) *Det är när det är.

Nominalfrasen i bisatsen är alltid ett definit pronomen. Om nominalfrasen i matrissatsen utgörs av ett definit pronomen upprepas detta i bisatsens nominalfras. Om matrissatsens nominalfras är ett substantiv eller ett egennamn utgörs bisatsens nominalfras av ett pronomen som kongruerar i genus och numerus med matrissatsens nominalfras. Bisatsens verb är samma verb som matrissatsens verb.

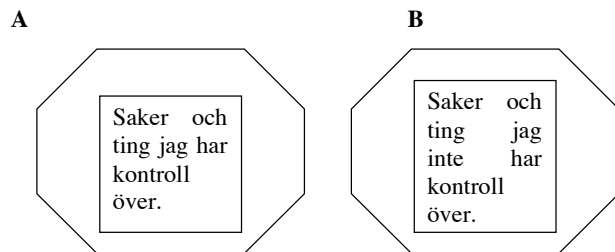
Samma struktur som den som jag nu beskrivit kan även uppkomma i en annan konstruktion:

21) Jag undrar varför det är som det är.

Här är (den semantiska) meningen lite annorlunda än i Konstruktion A (meningen kan beskrivas som ung. 'jag undrar varför det är på det sättet och inte på ett annat sätt'). Jag har därför valt att se detta som en annan konstruktion och behandlar inte den mer i denna uppsats.

6.1.2 Semantik hos Konstruktion A

Vid ett yttrande av Konstruktionen A förstås det begrepp som uttrycks av nominalfraserna mot bakgrund av följande kategorisering av sakförhållanden:

Figur 1. Kategorier av sakförhållanden som tautologikonstruktioner förstås emot.

I Kategori A finns sakförhållanden⁵ som jag anser mig ha kontroll över och i Kategori B finns sakförhållanden som jag inte anser mig ha kontroll över. Notera att detta inte nödvändigtvis har någonting att göra med vad jag egentligen har kontroll över. I Kategori B kan det både finnas sakförhållanden av typen "Att min granne spelar techno på hög volym" och "Att universum expanderar". Detta är alltså en beskrivning av en rent subjektiv upplevelse av sakernas tillstånd.

Konstruktion A uttrycker att begreppet som *det* står för befinner sig i Kategori B. Dessa sakförhållanden har jag inte kontroll över. Vidare upplever jag mig inte heller ha möjlighet att få kontroll över dessa sakförhållanden.

6.1.3 Pragmatik hos Konstruktion A

Vad man vill få fram med Konstruktion A är inte enbart att begreppet befinner sig i kategorin av sakförhållanden som man inte har kontroll över utan dessutom dels att detta sakförhållande är ett viktigt eller relevant sakförhållande, dels att det är irriterande eller på något sätt jobbigt att begreppet befinner sig i Kategori B och inte i Kategori A. Detta gör att följande uttryck inte blir pragmatiskt välformade:

22) En cirkel är rund. ?Det är som det är.

23) I Åmål har de öppnat en ny bensinmack. ?Det är som det är.

Vad gäller talakter kan inte Konstruktion A användas i deklarativa akter. Man förändrar inget tillstånd i världen när man säger *Det är som det är*:

24) *Härmed är det som det är.

Däremot går det bra att använda konstruktionen i en expressiv talakt. En instans av Konstruktion A i en expressiv talakt kan parafrastras med *Usch! Vad jobbigt allt är!* eller liknande. Man kan inte använda Konstruktion A i direktiva talakter (man kan inte uppmana någon att göra något med konstruktionen). Man kan inte heller lova något med konstruktionen och således inte använda konstruktionen i kommissiva talakter. Dock går det att använda konstruktionen i representativa talakter och helt enkelt förklara hur verkligheten är.

⁵ Jag använder termen *sakförhållande* om såväl tillstånd som processer och händelser.

Vad gäller diskursplacering har Konstruktion A en ämnesavslutande funktion. Den används knappast som inledning på ett samtal utan snarare för att avsluta det eller för att byta ämne:

A: Hej! Hur är läget?
B: ?Det är som det är

Konversationen ovan är endast möjlig om det är ett återupptagande av en tidigare diskussion eller om det finns ett uppenbart samtalsämne. Normalare användning torde vara:

A: Hej! Hur är läget?
B: Jag är så trött på allt och att inget går som man vill. Men...det är som det är. Hur är det själv?

6.2 Konstruktion B

6.2.1 Syntax hos Konstruktion B

Konstruktion B (t.ex. *Det får bli som det blir*) har följande syntax:

[NP_i+definit *få*_{+finit-imperativ} V_{+kopula+infinitiv} [*som* NP_i+pronomen+definit
V_{+kopula+finit}]]

Denna konstruktion är ganska lik Konstruktion A. Nominalfrasen i matrissatsen består vanligtvis av ett pronomen. Det går dock att ha ett substantiv eller ett egennamn i nominalfrasen, även om det är ovanligt. Samma förhållande mellan de två nominalfraserna råder här som i Konstruktion A. *Få* måste stå i finit form dvs. som *fick* eller som *får*. Imperativformen är alltså inte tillåten.

6.2.2 Semantik hos Konstruktion B

Konstruktion B uttrycker att begreppet som *det* står för tillåts befinna sig Kategori B (se figur 1, avsnitt 6.1.2). Av detta följer att det som omnämns i yttranden med Konstruktion B måste vara något som jag principiellt skulle kunna ha kontroll över, men väljer att inte ha kontroll över. Följande exempel blir därför lite märkligt:

24) Undrar om jag kommer till himlen när jag dör eller om allt bara upphör. ?Ja, ja, det får bli som det blir.

Snarare säger man:

24) Undrar om jag kommer till himlen när jag dör eller om allt bara upphör. Ja, ja, det blir som det blir.

6.2.3 Pragmatik hos Konstruktion B

I 6.1.3 hävdar jag att språkanvändaren är negativt inställd till det omtalade vid uttryck av Konstruktion A. Detta tror jag inte gäller vid yttrande av Konstruktion B. Här gäller snarare att man bara informerar om att man tillåter sakförhållandet vara i kategori B.

Av mitt resonemang följer att yttrandet *Det blir som det blir*, dvs. en instans av Konstruktion A, har en mer negativ klang än yttrandet *Det får bli som det blir*, en instans av Konstruktion B. Min språkkänsla säger att detta är korrekt, men jag har i diskussioner med andra mött både motstånd och medhåll mot denna idé. I enlighet med Goldbergs princip om att synonymi inte existerar (se Goldberg 1995:67) bör det dock finnas en semantisk eller en pragmatisk skillnad. Jag anser inte saken avgjord men antar tills vidare att mitt resonemang om skillnaden mellan Konstruktion A och B håller.

Konstruktion B kan användas i expressiva talakter och representativa talakter (man kan med andra ord uttrycka känslotillstånd och förklara hur världen är med dem). Man kan inte använda konstruktionen i deklarativa, kommissiva eller direktiva talakter (se 6.1.3).

Konstruktion B används i diskursen på samma sätt som Konstruktion A (se 6.1.3).

6.3 Konstruktion C

6.3.1 Syntax hos Konstruktion C

Syntaxen hos Konstruktion C (t.ex. *Vi kommer när vi kommer*) är:

[NP_i+definit V_{+pres} [*när* NP_i+pronomen+definit V_{+pres}]]

Den första konstituenten är vanligtvis ett pronomen. Egennamn och substantiv är dock möjliga att använda i konstruktionen. Precis som för Konstruktion A gäller det att om den första konstituenten i matrissatsen är ett pronomen så upprepas detta pronomen i bisatsen. Om den första

konstituenten däremot är ett substantiv eller ett egennamn utgörs bisatsens nominalfras av ett pronomen som kongruerar med den första nominalfrasen i genus och numerus. Notera även att verbet måste stå i presens:

25) *Vi kom när vi kom.

6.3.2 Semantik hos Konstruktion C

Konstruktion C uttrycker att tidpunkten för ett inträffande av ett visst sakförhållande befinner sig i Kategori B (se figur 1, avsnitt 6.1.2). Här finns dock både sakförhållanden som jag inte skulle kunna ha kontroll över (exempel 26) och sakförhållanden jag skulle kunna ha kontroll över (exempel 27):

- 26) Jaså, sitter ni fast i Tingstadstunneln! Ingen fara, ni kommer när ni kommer!
 27) När ni ska lämna in tentan? Det är inte upp till mig. Ni lämnar in när ni lämnar in!

6.3.3 Pragmatik hos Konstruktion C

Det negativa förhållningssättet finns definitivt inte vid användning av Konstruktion C. Här är det snarare så att det faktiskt fyller en kommunikativ funktion att påpeka att ett visst sakförhållande befinner sig i Kategori B (se figur 1, avsnitt 6.1.2). Detta sägs nämligen för att markera att man inte tänker ta ansvar för när det omtalade sakförhållandet inträffar. Konstruktionen kan också användas för att påpeka att ingen av de inblandade i det i diskursen aktuella sakförhållandet har kontroll över sakförhållandet. Detta kan i sin tur sägas för att lugna samtalsdeltagarna.

Konstruktion C kan användas i andra talakter än Konstruktion A och B. Deklarativa och expressiva talakter fungerar inte bra med konstruktionen. Inte heller kan man använda konstruktionen i kommissiva akter. Däremot kan man använda Konstruktion C i direktiva akter. *Ni kommer när ni kommer* kan uttryckas på ett sätt som får det att påminna om uttrycket *Kom när ni vill!* eller *Kom när ni hinner!*. Det går vidare bra att använda konstruktionen i representativa akter.

Konstruktion C används i diskursen på samma sätt som Konstruktion A (se 6.1.3).

6.4. Konstruktion D

6.4.1 Syntax hos Konstruktion D

Konstruktion D (t.ex. *När jag pluggar (så) pluggar jag*) har följande syntax:

$[När NP_{i+definit} V_{+finit +presens} [(så) V_{+finit +presens} NP_{i+pronomen +definit}]]$

Även i denna konstruktion är det vanligast att den första nominalfrasen utgörs av ett pronomen. Samma förhållande som beskrivits ovan gäller även här mellan de två nominalfraserna.

När kan inte bytas ut mot *om* trots att detta inte skulle ändra uttryckets mening; satsen uttrycker snarare en villkorsutsaga än en utsaga om att något kommer att inträffa vid en viss tidpunkt. Anledningen till att man inte kan byta ut *när* mot *om* är att detta skulle resultera i yttranden med en annan konstruktion:

28) Om jag pluggar så pluggar jag.

Meningen i exemplet ovan kan beskrivas som 'jag vet inte om jag kommer att plugga men det är möjligt' (denna konstruktion tas dock inte upp i föreliggande uppsats). Notera att *så* är optionellt.

6.4.2 Semantik hos Konstruktion D

För att förklara meningen hos Konstruktion D krävs ett annat förklaringsätt än tidigare. Här lyfts ett begrepp fram av bisatsen (t.ex. *När jag pluggar*) och matrissatsen specificerar hur detta begrepp i den aktuella kontexten ska förstås. Begreppet ska förstås som den prototypiska realisationen av begreppet (dvs. just pluggande och ingenting annat, exempelvis).

6.4.3 Pragmatik hos Konstruktion D

Konstruktion D används inte i deklarativa talakter. Troligtvis används den inte heller i expressiva talakter. Det går dock utmärkt att använda den i direktiva talakter. I en uppmaningskontext kan man förstå uttrycket *När jag pluggar så pluggar jag* (en instans av Konstruktion D) som liktydigt med *Stör mig inte när jag pluggar!*. Man kan vidare utföra

löften med Konstruktion D (vilket inte är möjligt med de andra konstruktionerna):

29) A: Du slutar väl inte göra dina läxor nu när du fått en dator?

B: Nej, nu spelar jag data en stund, men när jag pluggar så pluggar jag!

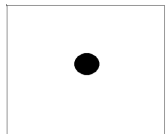
Man kan även använda konstruktionen i representativa talhandlingar.

Av det att handlingen som utförs vid användandet av Konstruktion D är just en prototypisk variant av handlingen följer att ingen tid, möjlighet eller vilja finns till att göra något annat samtidigt. Konstruktionen används när det finns ett krav på språkanvändare A att göra handling Q när A egentligen vill göra handling R. Konstruktionen används vidare av person A som kommentar till ett tidigare yttrande fält av en annan person B.

7. Lite mer om basbegrepp

Som jag nämner i kapitel 5 förstår man begrepp mot bakgrund av andra begrepp som i sin tur förstås mot bakgrund av ytterligare andra begrepp. Kedjan av begrepp är dock inte oändlig; alla begrepp hänger på ett eller annat sätt ihop med vissa grundläggande basbegrepp. Basbegreppen härrör från grundläggande erfarenheter och interaktion med omvärlden.

I Saeed 1997 diskuteras ett par basbegrepp. Saeed tar t.ex. upp basbegreppet *containment*. Detta basbegrepp beskrivs fördelaktigt med en geometrisk figur:

Figur 2. Geometrisk beskrivning av basbegreppet *containment*.

Basbegreppet *containment* ligger till grund för såväl konkreta tanke-mönster som 'vattnet är i glaset' som abstrakta, metaforiska ut-vidgningar av tankemönstret, t.ex. 'jag befinner mig i en svår situation' (mina exempel).

När det gäller de konstruktioner som är relevanta här tänker jag mig att det **basbegrepp** som ligger till grund för den kognitiva struktur som presenteras i kapitel 6 (se figur 1, avsnitt 6.1.2) är ett sk. *kraftschema* ('force schema'). Även detta basbegrepp kan beskrivas som en geometrisk figur:

Figur 3. Geometrisk beskrivning av ett kraftschema.

I figuren ovan illustreras en kraft som riktas mot en spärr som inte ger vika (*F* står för *force*, pilen visar kraftens riktning och strecket står för spärren). Denna struktur har uppkommit genom vår interaktion med omgivningen; redan som små barn upplever vi hur vi försöker flytta saker utan att de rör på sig (se Saeed 1997:357).

Jag tänker mig att vi förstår strukturen som jag visar i 6.1.2 mot bakgrund av kraftschemat som visas i figur 3 (på ungefär samma sätt som vi förstår ALFABET mot bakgrund av SKRIFTSYSTEM). Det finns sakförhållanden man inte har kontroll över, vilket påminner om spärrar som inte flyttar på sig när man utövar sina krafter på dem.

8. Avslutning

Om verkligheten ser ut som jag tänker mig lämnar jag till framtida forskning att besvara. De flesta idéer som presenteras i uppsatsen går att verifiera genom empiriska studier. En del av idéerna kan man testa med hjälp av korpusanalyser (pragmatiken, syntaxen). Några hypoteser skulle snarare behöva mer experimentell testning av typen associations-test eller liknande (semantiken).

Vår vetenskapsman från Mars skulle i alla fall (förhoppningsvis) ha förstått mer om tautologikonstruktioner efter att han läst den här uppsatsen än innan. I vilket fall som helst skulle han ha sett att de på ytan informationsbefriade uttrycken som uppsatsen handlar om i själva verket bär på mycket kommunikativt innehåll.

Litteraturförteckning

- Andersson, Lars-Gunnar, 2005. "Språkkänsla som mönsterminnen". I: *Språk i tid. Studier till Mats Thelander på 60-årsdagen*. Uppsala. S. 488-497
- Croft, William & Alan Cruse, 2004. *Cognitive Linguistics*. Cambridge.
- Fillmore, Charles, Paul Kay & Mary Catherine O'Connor, 1988. "Regularity and idiomaticity in grammatical constructions: the case of *let alone*". *Language* 64. S. 501-538.
- Goldberg Adele E., 1995. *Constructions. A construction grammar approach to argument structure*. Chicago och London.
- Goldberg Adele E 2006. *Constructions at work*. New York
- Grice, Paul, 1975. "Logic and conversation". I: *Syntax and Semantics 3*. S. 41-48. New York.
- Mey, Jacob L., 1993. *Pragmatics*. Oxford.
- Platzack, Christer, 1998. *Svenskans inre grammatik – det minimalistiska programmet. En introduktion till modern generativ Grammatik*. Lund.
- Searle, John, 1972. *Chomskys revolution i lingvistik (Chomsky's Revolution in Linguistics)*. Översatt till svenska 1980 av Inger Hutt och Staffan Hellberg, Institutionen för nordiska språk, Göteborgs universitet (nuvarande Institutionen för svenska språket).
- Saeed, John L., 1997. *Semantics*. Oxford.
- Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson 1999. *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm.
- Wierzbicka, Anna, 1987. "Boys will be boys: 'radical semantics' 'radical pragmatics'". I: *Language* 63. S. 95-114. Baltimore.